

บทบรรณาธิการ
ความเป็นหญิงในโยงโยวฒนธรรมและกฎหมาย

ชลิดากรณ์ สงสัมพันธ์

บทบรรณาธิการ

ความเป็นหญิงในโยงใยวัฒนธรรมและกฎหมาย

ถ้าเราลองถามผู้ที่มีเพศสภาพหญิงว่าชีวิตที่เป็นสุขน่าจะเป็นอย่างไร คำตอบที่ได้จะหลากหลายทั้งในเรื่องการนิยามความเป็นสุข และองค์ประกอบที่เอื้อต่อชีวิตที่เป็นสุขนั้น ผู้หญิงบางคนอาจจะให้ความสำคัญกับปากท้องและความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ หลายคนอยากเอาชนะการเปลี่ยนแปลงตามอายุด้วยการรักษาผิวพรรณ หน้าตาและน้ำหนักให้คงที่เหมือนเมื่ออายุ 18 ปีไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะวันคืนจะผ่านไปนานแค่ไหน ผู้หญิงจำนวนมากพูดถึงความสัมพันธ์แบบโรแมนติค การแต่งงานและชีวิตครอบครัวที่ราบรื่น และอีกหลายคน ๆ ให้ความสำคัญกับความสุขจากการได้เป็นแม่และเล่นบทบาทแม่ (แปลว่าถ้าไม่ได้เป็นแม่ก็ไม่ใช่ความสุขหรือกลายเป็นความทุกข์แสนสาหัสได้) ฯลฯ การนิยามสุขภาวะของผู้หญิงที่แตกต่างกันนี้สะท้อนตำแหน่งแห่งที่และประสบการณ์ของชีวิตทางสังคมที่แตกต่างกันของผู้มีเพศสภาพหญิงในแต่ละสังคมและแต่ละช่วงเวลา โจทย์สำคัญของสตรีนิยมคือจะเข้าใจความหลากหลายนี้ได้อย่างไร และเชื่อมโยงความเป็นหญิงกับมิติอื่นทางสังคมเพื่อจะเข้าใจประสบการณ์และโลกทางสังคมของผู้หญิงที่หลากหลายได้อย่างไร

สุขภาวะของผู้หญิงถูกมองได้จากมุมมองเชิงสุขภาพและการแพทย์ และจากแง่มุมเชิงสังคมที่เกี่ยวข้องกับการนิยามตัวตน การอยู่กับตัวตน และชีวิตเชิงจิตวิญญาณด้วย คำถามหลักสำหรับคนที่สนใจประเด็นสุขภาวะของผู้หญิงว่า ชีวิตที่เป็นสุขของผู้หญิงต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ความพยายามจะตอบคำถามนี้ ไม่สามารถละเลยความแตกต่างระหว่างผู้หญิง อันเนื่องมาจากองค์ประกอบของชีวิตทางสังคมที่นอกเหนือไปจากเพศสภาพ ชีวิตทางสังคมของผู้หญิงและการนิยามว่าอะไรคือการ “อยู่ดี” ของพวกเธอเป็นผลของโยงใยปัจจัยที่ซับซ้อน

กฎหมายของรัฐและวัฒนธรรมในฐานะโยงใยความเชื่อ ความหมายที่กำกับการเห็นโลกของคน ส่งผลต่อชีวิตทางสังคมและ สุขภาวะของผู้หญิง กฎหมายสะท้อนและผลิตซ้ำความเชื่อทางวัฒนธรรม หลายประการ แต่กฎหมายก็ผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนแง่มุม เชิงวัฒนธรรมได้โดยการกำหนดกรอบกติกาและวิถีปฏิบัติที่เปลี่ยนไป วัฒนธรรมจำกัดเนื้อหาและเจตนารมณ์ของกฎหมายของรัฐ ทำให้ กฎหมายไม่สามารถกำหนดกติกาที่เกินเลยไปจากโยงใยความเชื่อ ค่านิยมเชิงวัฒนธรรมไปไกลได้ วัฒนธรรมยังทั้งเกื้อหนุนและจำกัด วิถีชีวิตและทางเลือกในสถานการณ์ต่าง ๆ ของผู้หญิงได้ การทำความเข้าใจความเป็นหญิงที่เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับกฎหมายและวัฒนธรรม จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ

บทความในวารสาร “จุดยืน” ฉบับนี้ ต่างก็พยายามจะทำความเข้าใจความเป็นหญิงและประสบการณ์ชีวิตทางสังคมของผู้หญิง ท่ามกลางข้อจำกัดเชิงกฎหมายและโยงใยความเชื่อเชิงวัฒนธรรม งานเขียนจำนวนสี่ชิ้นเป็นส่วนหนึ่งของงานที่นำเสนอในการประชุม นานาชาติเรื่อง **“Women’s Health, Well-Being between Culture and the Law”** ระหว่างวันที่ 28 - 29 มกราคม 2553 ได้แก่

1. เรื่อง **“จารีตกับสุขภาวะของผู้หญิงชาติพันธุ์: กรณีศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ 4 กลุ่มในจังหวัดน่าน”** ของศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร จิรวัดน์กุล และคณะ
2. เรื่อง **“การใช้คำไทยแทน “Gender” ของบุษกร กาศมณี**
3. เรื่อง **“หลักการ เหตุผล และผล...?: บทบาททวน โครงการเพศศึกษาในโรงเรียน”** ของวิจิตร ว่องวาริทิพย์
4. เรื่อง **“เพศวิถีและจิตวิญญาณ: ความเชื่อมประสาน เพื่อการตั้งรับและเปลี่ยนแปลง”** ของอวยพร เขื่อนแก้ว

และบทความจำนวนหนึ่งจากงานประชุมเดียวกันนี้ได้ตีพิมพ์ใน จุดยืน ปีที่ 4 (2553) ไปแล้ว

ความเฉพาะเจาะจงของประสบการณ์ความเป็นหญิง เป็นผลจากการที่เพศสภาพซ้อนทับ ปะทะ หรือผสมผสานกับมิติอื่นของชีวิตทางสังคม อย่างโยงใยความเชื่อค่านิยมของชาติพันธุ์ ที่ทางในชุมชนและกฎหมายของรัฐ งานของศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร จิรวัดน์กุล และคณะ เรื่อง **“จารีตกับสุขภาวะของผู้หญิงชาติพันธุ์: กรณีศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ 4 กลุ่มในจังหวัดน่าน”** กล่าวถึงผลกระทบของพลังอำนาจของจารีตในสังคมปิตาธิปไตยต่อสุขภาวะของผู้หญิงม้ง เมี่ยน ลัวะ และไทลื้อ ทำให้เห็นภาพว่าการผลักดันให้ผู้หญิงได้เรียนหนังสือและมีงานทำเพื่อจะเป็นอิสระทางเศรษฐกิจ อาจไม่ได้เป็นหลักประกันว่าผู้หญิงจะมีสุขภาวะได้ เพราะข้อจำกัดเกี่ยวกับบทบาทในครัวเรือนและเพศวิถีของผู้หญิง ข้อจำกัดเหล่านี้ยังทำให้กฎหมายของรัฐไม่สามารถคุ้มครองผู้หญิงชาติพันธุ์เหล่านี้ได้ในเรื่องความรุนแรงบนฐานของเพศวิถี

งานเรื่อง **“ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมกับการปรับเปลี่ยนสถานภาพของแม่ค้าไทใหญ่ ในบริบทภาวะก้ำกึ่งเชิงโครงสร้างในเขตเมืองเชียงใหม่”** ของกิ่งแก้ว ทิศตัง กล่าวถึงสถานะความเป็นคนพลัดถิ่นที่ไร้ปัจจัยการผลิตกับประสบการณ์ของผู้หญิงไทใหญ่ ที่ต้องเผชิญกับแรงกดดัน ทั้งจากรัฐทั้งสองระบบอุปถัมภ์ และระบบทุน ภายใต้ข้อจำกัดเช่นนี้ ผู้หญิงไทใหญ่มองคนอาศัยทุนทางวัฒนธรรมและการค้าขายอาหาร ปรับเปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองได้ ประสบการณ์ของผู้หญิงในบทความนี้ทำให้เห็นผลของข้อจำกัดหลายชุดที่กระทบประสบการณ์ของผู้หญิงที่มีตำแหน่งแห่งที่เฉพาะและการต่อรองของพวกเธอ

บทความอีกสามเรื่องพิเคราะห์ฐานคิดที่ด้วยเพศสภาพและเพศวิถีในการทำงานทางวิชาการและการเคลื่อนไหว **บุษกร กาศมณี** ศึกษา **“การใช้คำไทยแทน “Gender” คำเดียวกันในภาษาอังกฤษมีคำแปลภาษาไทยที่ต่างกันอยู่ โดยความต่างนี้สะท้อนฐานคิดที่**

ต่างกันของผู้เสนอและผู้ใช้คำ รวมทั้งการโต้ตอบต่อความเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกสตรีนิยมในสังคมไทยเองด้วย (โปรดสังเกตว่า “บทนำ” นี้เลือกใช้คำว่า “เพศสภาพ” ในขณะที่วารสารเน้นคำว่า “เพศภาวะ” สะท้อนความต่างเกี่ยวกับการมองการต่อรองโต้แย้งทางการเมืองว่าด้วยผลกระทบของความเป็นชายหญิงต่อประสบการณ์ของชีวิตทางสังคมการเมือง และความต่างของฐานคติและแนวพินิจทางทฤษฎีไปด้วยพร้อมกัน)

วิจิตร ว่องวาริทธิย์ กล่าวถึงการทำงานเรื่องเพศวิถีศึกษาซึ่งพยายามปลดปล่อยและเพิ่มทางเลือกแต่กลับ “ติดกับ” ความเชื่อค่านิยมในเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีได้อย่างน่าสนใจ ในบทความ **“หลักการ เหตุผล และผล...?: บทบาททวนโครงการเพศศึกษาในโรงเรียน”** รายละเอียดหลายประการในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรเพศศึกษารอบด้าน สะท้อนอคติที่ว่าด้วยความเป็นหญิงชายมาตรฐานเรื่องเพศ และรูปแบบเรื่องเพศที่เหมาะสมที่จะกลายเป็นการหล่อเลี้ยงโยงโยความเชื่อค่านิยมของเพศวิถีกระแสหลักในระยะยาวได้

“เพศวิถีและจิตวิญญาณ: ความเชื่อมประสานเพื่อการตื่นรู้และเปลี่ยนแปลง” ของ อวยพร เขื่อนแก้ว เชื่อมโยงให้เห็นอิทธิพลของสถาบันศาสนาพุทธในบริบทไทยกับการอธิบาย ให้ความหมาย และคุณค่ากับตัวตนทางเพศและวิถีชีวิตทางเพศที่ต่างจากกระแสหลักกลายเป็นการกดขี่ทางเพศที่กระทบขบถทางเพศหลายกลุ่ม ผู้เขียนได้เสนอหลักการและวิธีการทำงานของกลุ่มนักกิจกรรมพุทธธรรมรับใช้สังคม ที่อาศัยหลักการคำสอนของพุทธศาสนาในการทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับส่วนตัวและสังคม

นอกจากบทความทั้งห้าเรื่องนี้ ยังมีบทวิจารณ์หนังสือ ***Transforming Feminist Practice: Non-Violence, Social Justice and the Possibilities of a Spiritualized Feminism*** ของ **Leela Fernandes** โดยวราภรณ์ แซ่มสนิท ที่กล่าวถึงการผสมผสานหลักการ

สันติวิธีและการพัฒนาทางจิตวิญญาณเข้ากับการทำงานเพื่อสังคม เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมซึ่งเป็นรากเหง้าของความไม่เป็นธรรมในทุกกระดับ

งานต่าง ๆ ที่รวมอยู่ในวารสาร “จุดยืน” ฉบับนี้ ทำให้เราได้เห็นภาพและประสบการณ์ความเป็นหญิงที่ดำรงอยู่ในโยงใยของกฎหมายและวัฒนธรรม ทำให้เราได้คิดต่อถึงความเฉพาะเจาะจงของประสบการณ์ของผู้หญิงในตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ของสังคม เพื่อจะได้ระมัดระวังไม่เหมารวมว่าคำอธิบายหรือข้อเสนอจากฐานประสบการณ์และความต้องการของผู้หญิงกลุ่มเดียวจะใช้ได้กับผู้หญิงทุกกลุ่ม และได้ใคร่ครวญถึงแง่มุมเชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่ถูกละเลยจากการสร้างความรู้และการเคลื่อนไหวทางสังคมหลายตระกูล ดิฉันหวังว่าผู้อ่านที่มีความสนใจหลากหลายจะได้ประโยชน์จากการนำเสนอในมุมต่าง ๆ เหล่านี้

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

บรรณาธิการ

5 ธันวาคม 2554